Pavel Zavadil (ed.), Čeští jezuité objevují svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741)
Itineraria, Praha Argo 2015, 831 s., ISBN 978-80-257-1670-0

Valentin Stansel působil v Praze na filozofické fakultě v čase univerzitní unie roku 1654 jako profesor matematiky. Poté se tři roky věnoval výuce téhož oboru v Olomouci, ale toužil po práci v misiích. Jeho přání se mělo vyplnit po ročním pobytu v portugalské Evoře, kde proslul jako matematik a astronom. Ještě v Olomouci vyšel jeho ceněný spis o pozorování Měsíce, dopisoval si s nejznámějším jezuitským polyhistorem Athanasiem Kircherem a snil a psal o cestě do vesmíru – podobně jako jeho vrstevník Cyrano z Bergeracu. Bezmála padesát let pak strávil jako profesor teologie, ale i matematik a astronom v koleji v Bahii v Brazílii.

Jeho list referující o cestě z Říma do Bordeaux otevírá výbor z dopisů českých jezuitských misionářů předkládaný čtenáři Pavlem Zavadilem v naprosto reprezentativním výboru. Zavadil svým počinem navazuje na starší edice, především na Zdeňka Kalistu (vědomé následování jeho odkazu zmiňuje Zavadil už v první větě předmluvy),[1] ovšem rozsah vydaných pramenů je nebývalý. Stejně pozoruhodný je i zjevný entuziasmus, s nímž se Pavel Zavadil věnuje korespondenci misionářů,[2] perfektní jsou jeho překlady z latiny, stejně jako znalost dobových reálií z Evropy i Zámoří.[3]

Vyslání Valentina Stansela z České provincie Tovaryšstva Ježíšova do Brazílie bylo v roce 1657 ještě ojedinělé. Ačkoliv mnozí z českých jezuitů toužili „objevit své Indie" už dříve, první hromadná skupina z České provincie se vydala na zámořskou cestu až v roce 1678 a pak odcházeli do španělských kolonií až do roku 1769, kdy byl realizován dekret španělského krále Karla III. o vypovězení jezuitského řádu ze Španělska i všech jeho území. Na sklonku sedmdesátých let 17. věku odešel do Mexika Josef Neumann a bratr Šimon Boruhradský; téměř současně se vypravili další jezuité z české provincie Tovaryšstva do Tichomoří. Mezi nimi byl jistě nejznámější pater Augustin Strobach, jenž se stal prvním českým mučedníkem mimo provincii. A na Filipíny vycestoval i další z jezuitských kněží, Pavel Klein, který byl korespondent přepilný, a jak ze Zavadilovy edice vyplývá, stal se

[1] Literatura věnovaná jezuitským misionářům v celosvětovém měřítku čítá tisíce titulů (přehled pravidelně podává časopis Archivum historicum Societatis Iesu vydávaný v Římě). V české historiografii je počet prací nevelký – jezuité se netěšili oblibě režimů, ale ani většiny historiků. Zakladatelský význam má především dílo Zdeňka Kalisty, *Cesty ve znamení kříže,* Praha 1941 (další vydání 1947). Název této Kalistovy knihy se potom stal synonymem pro označení misionářského putování. Na listy, které zveřejnil už Kalista, Zavadil výslovně upozorňuje. Z další literatury pramenného charakteru vybírám: Josef Kolmaš (ed.), *Karel Slavíček. Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716–1735),* Praha 1995; Václav Ryneš, *Los jesuitas bohémicos trabajando en las misiones de América latina despusés de 1620,* Ibero-Americana Pragensia 5, 1971, s. 193–202; Simona Binková – Oldřich Kašpar, *La aportación de los materiales bohémicos para el estudio de la historia y cultura de América Latina (los dibujos de Ignacio Tirsch)*, Annals of the Náprstek museum 14, 1987, s. 105–150. Zajímavá je i edice Simona Binková – Josef Polišenský (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989. Zde jsou otištěny cestovatelské zážitky představitelů různých konfesí.

[2] Od své diplomové práce obhájené na FF UK v roce 2000, přes práci disertační (tamtéž v roce 2011) až po tuto knihu.

[3] Pavel Zavadil se odvolává často na konzultace s jednou z našich největších odbornic na dobovou problematiku španělsky mluvícího světa, Simonou Binkovou, která je také spoluautorkou poznámek k této knize a vypracovala velice přínosný „dovětek" – studii *Závěrem aneb co se z korespondence nedozvíme* (s. 679–724). Další práce S. Binkové uvádí Zavadil na s. 732–733.

také největším vydavatelovým oblíbencem. Jeho listy jsou zastoupeny nejčetněji. V první polovině osmdesátých let 17. století směřovala do Jižní Ameriky ve dvou skupinách další česká výprava, jejímž cílem byly provincie Quito a Chile. Mezi těmito jezuity je dominantní postavou pater Samuel Fritz, který zkoumal tok Amazonky a hledal její prameny. Ačkoliv moderní geografové určili prameniště tohoto veletoku přesněji, oceňují objevitelské úsilí českého jezuity. V osmdesátých letech následovaly ještě misijní expedice do Paraguaye a znovu do Mexika a Chile. Léta devadesátá zaznamenala české jezuity v Quitu, Peru i Mexiku – mezi Indiány kmene Mojos působil kromě jiných známý František Boryně ze Lhoty. Josef Neumann uvedl na území Argentiny knihtisk…

Války o dědictví španělské po úmrtí posledního Habsburka panujícího na Iberském poloostrově přinesly odpor proti „Němcům" z habsburských zemí, a tak zaznamenáváme i cézuru v misionářských výpravách z české provincie Tovaryšstva Ježíšova: cesty ve „znamení kříže" byly obnoveny až v roce 1722. Od tohoto roku můžeme sledovat pravidelné vysílání českých misionářů do Jižní Ameriky i do Tichomoří.[4] Zatímco se v 18. století do Číny a Jihovýchodní Asie vydávali jen jednotlivci, do španělských kolonií příliv jezuitů z České provincie sílil. Kromě působení mezi indiánskými kmeny (vedle misionářské činnosti se soustředili i na poznání tamních jazyků) se zabývali zeměpisným a přírodovědným pozorováním, což dosvědčují jejich dochovaná díla. Roku 1748 zamířilo do Paraguaye osm otců z České provincie. Mezi nimi byl i pater Enis, autor mapy zachycující hranice mezi španělským a portugalským územím. Tento jezuita byl vyšetřován z podezření na podněcování povstání Indiánů z kmene Guaraní, ale obvinění byl zproštěn.[5] V roce 1753 směřovali do Quita další čeští jezuité, mezi nimi i František Azzoni. Simona Binková v doslovu správně upozorňuje, že pocházel z významné pražské rodiny italského původu, jejíž další členové působili také na Karlo-Ferdinandově univerzitě, stejně jako František před svým odchodem do Jižní Ameriky.[6] Rok 1755 znamenal nejen rozštěpení České provincie a vznik nové provincie slezské, ale téhož léta se do Mexika vypravila i vůbec poslední misionářská expedice z českých zemí. Pater Ignác Tirsch zanechal půvabné obrazové svědectví o kalifornské flóře a fauně a Antonín Stržanovský (Strčanovský), jenž pobýval mezi Indiány kmene Tarahumara (podobně jako i jiní jeho druzi dříve), popsal vyhnání jezuitů z této oblasti.[7]

Zavadil jezuitskou korespondenci nejprve podrobně prostudoval,[8] aby vybral ty nejzajímavější a nejvíce ilustrativní ukázky. Doloženy jsou útrapy namáhavých cest po souši i po moři, objevování neznámých tvorů z mořské říše i dotud neznámých pozemských končin, popisovány pozoruhodné byliny a stromy, líčen je život domorodých obyvatel. Misionáři obraceli Indiány na katolickou víru, ale, jak sami záhy poznali, museli se často spokojit

[4] Podrobný přehled jednotlivých výprav a jejich účastníků podává Simona Binková, *Závěrem aneb co se z korespondence nedozvíme*, ibidem, s. 679–724.

[5] S. Binková, *Závěrem*, s. 711, upozorňuje na moderní zpracování guaranijské války ve filmovém eposu *Misie* z roku 1986 s hvězdným obsazením (režie Roland Joffé). Odborníci se svorně shodují, že ačkoliv je zpracovaný příběh smyšlený, zachycená podstata děje je historicky věrná.

[6] Ivana Čornejová – Anna Fechtnerová, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773,* Praha 1986, s. 7–12. František Azzoni po svém návratu do Evropy pobýval v kolejích v Brně a Březnici a po zrušení řádu v roce 1773 byl zpovědníkem u pražských alžbětinek.

[7] Martin Štindl, *Z Meziříčí za oceán. Životní pouť P. Antonína Strčanovského SJ (1728–1799)*, Brno 1999.

[8] Využil prameny především z pražského Národního archivu, Moravského zemského archivu i různých okresních archivů (např. Náchod) a historických knihoven (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově) atd.

jen s tím, že se domorodci zřekli pouze některých zvyků, které katoličtí kněží považovali za zvlášť „zvrhlé“ a seznámili se se základními principy dogmatu. Ačkoliv se modernímu čtenáři mohou zdát některé výroky v listech velmi „politicky nekorektní“, je jisté, že misionáři dokázali mít pro své „nevědomé“ ovečky pochopení a kromě pravé víry jim vštěpovali i mnohá ponaučení ke zlepšení každodenního života. Listy adresované vesměs řádovým představeným nebyly de facto určeny jen pro ně, ale obracely se k širšímu publiku. Tedy obecenstvu z vlastního řádu, protože tyto zvěsti z daleké tajemné ciziny byly předčítány např. při společném stolování.

Nebyla to ale jen nebezpečí na cestách, hrozby ztroskotání vratkých plavidel, útoky pirátů nebo nepřátelských kmenů, co naši misionáři zaznamenávali. Kupř. Pavel Klein takto vylíčil nepoctivost jednoho z řádových bratří v Seville: „Přesně v té chvíli, kdy my jsme se nacházeli na lodi a chystali k odplutí do Indií, požádal onen vychvalovaný Bratr prokurátora o koně. Tvrdil, že se mu naskytla možnost koupit šunky pro misijní výpravu na nějakém nesnadno přístupném místě. Obdržel tedy koně, sto tolarů, nový šat, nový kabát, několik košil – a odjel na koni pryč. Od té doby už se nikdy neobjevil …“.[9]

Výborný dojem z knihy poněkud kazí obrazové reprodukce sice pečlivě vybrané, ale značně nepečlivě provedené (především ty černobílé). Jsem přesvědčena, že Zavadilův výbor z listů jezuitských misionářů z České provincie Tovaryšstva Ježíšova zaujme nejen historiky, či etnology a historické geografy, ale i široký okruh čtenářů. Je to četba nejen zajímavá, ale na mnoha místech i napínavá, dobrodružná, či dojemná. Listy misionářů odkrývají daleké kraje dávno předtím, než tak učinili světští cestovatelé 19. století. Na misie se nevypravovali jen příslušníci jezuitského řádu, ale i jiných církevních společenství, např. františkánů. Ti ale neměli to štěstí, aby se jejich písemné pozůstalosti ujal tak pilný badatel, jako je Pavel Zavadil.

Ivana Čornejová

Neobvyklý příspěvek Nakladatelství Karolinum k výkladu paragrafů nového Občanského zákoníku

Po dlouhých letech příprav vyšel v roce 2012 nový Občanský zákoník (Zákon č. 89/2012 Sb.). Není pochyb o tom, že tato zákonná norma byla víc než potřebná, protože do té doby, téměř čtvrt století po převratu z roku 1989, se v zásadě užíval zákoník z roku 1964, od roku 1990 doplňovaný nepřehledným množstvím oprav a úprav, které měly překlenout rozpory mezi socialistickým zřízením a novým právním uspořádáním. Zákoník z roku 2012 obsahuje 3079 paragrafů, což je jistě pro juristy všeho druhu i všechny obyvatele, občany, taková smršť práva, že orientace v něm je značně obtížná. Nejsem právničkou, takže se jen stěží mohu odvážit polemiky s koncepcí tohoto zákona, ale jako člověk zabývající se humanitními vědami se bezesporu mohu pozastavit nad dikcí této normy. Z četných rozprav před zveřejněním nového „Občana“ bylo zřejmé, že tým autorů pracoval pečlivě a hledal inspiraci v rozličných zdrojích. Nabyla jsem ale dojmu, že co se týče výraziva a terminologie, často se nejvýraznějším pramenem stal nejstarší rakouský občanský zákoník z roku 1811!

[9] P. Zavadil (ed.), *Čeští jezuité objevují svět,* s. 165–166.